

MILJÖSAMVERKAN
SKÅNE

Vatten i Skåne

Handläggargarstöd för tillsyn i vattenskyddsområde

Mars 2021

Bakgrund och syfte

Vi är alla beroende av ett friskt vatten. Det är kommunerna som har ansvaret att ordna så att vattenförsörjning är hållbar i ett långsiktigt perspektiv, med hänsyn till både människors hälsa och miljön (vattentjänstlagen). Tillsynen av våra vattentäkters skydd är en del av detta kommunala ansvar.

Vattenskyddsområden är ofta skyddade av platsspecifika bestämmelser, så kallade vattenskyddsföreskrifter och av miljöbalken. Ansvaret för tillsynen av vattenskyddsföreskrifterna kan ligga på antingen länsstyrelsen eller på kommunen. Miljöförvaltningarna ansvarar för tillsyn inom vattenskyddsområden utifrån de delar av miljöbalken som faller inom deras vanliga ansvarsområden, exempelvis regler för cisterner och bekämpningsmedel. För vissa vattenskyddsområden är miljöbalkens regler strängare och ger ett bättre skydd än vattenskyddsföreskrifterna. Detta förekommer oftast när vattenskyddsföreskrifterna är äldre än miljöbalken.

Det kan i vissa enstaka fall finnas tillsynsobjekt som har flera operativa tillsynsmyndigheter, exempelvis inom skog och militärt område. Läs mer om ansvarsfördelningen på [Havs och vattenmyndighetens \(HaV\) hemsida](#).

Om en vattentäkt blir förorenad kan det få stora konsekvenser för kommunen. Det är därför viktigt att säkra skyddet och göra tillsyn både utifrån miljöbalken och vattenskyddsföreskrifterna. Alla kommuner behöver ha en systematisk tillsyn av verksamheter och de åtgärder som utförs inom kommunens vattenskyddsområden.

Idag sker ofta tillsynen i vattenskyddsområden efter klagomål och speglar inte alltid de allvarliga problem som kan finnas i området. När resurserna är begränsade kan det vara svårt att hinna med en systematisk förbyggande tillsyn även om den behövs. För sådan tillsyn kräver tid, både för planering och för uppföljning av att rätt åtgärder genomförs. Miljösamverkan Skånes projekt "Vatten i Skåne" har till syfte att underlätta och uppmuntra kommunernas arbete med att få till en förebyggande och effektiv tillsyn som ger ett ökat skydd av vattentäkterna.

Om ingen tillsyn skett tidigare i området är det viktigaste att komma ut och börja med tillsynen på plats.

Miljöförvaltningarna behöver utreda och inventera, men inte mer än vad som behövs för att komma ut på tillsyn. Ytterst är syftet att skapa möjligheter för ett bättre skydd av vårt dricksvatten och därigenom uppnå miljömålen Grundvatten av god kvalitet och Giftfri miljö.

Läsanvisning

Materialet i projektet består av detta handläggarstöd och checklistor, uppdelade i basfrågor (svart färg) och fördjupade frågor (röd färg). Till varje checklista finns även en lathund med förklaringar och laghänvisningar. Förutsättningarna i varje kommun är unik och därför ska handläggarstödet och checklistorna ses som förslag på vilka frågor som kan ingå i tillsynen.

Lathundar och checklistor finns för följande tillsynsområden:

- Inledande
- Avfall
- Bekämpningsmedel
- Cisterner
- Dagvatten
- Fordon
- Gödsel
- Kemikalier

När du läser vattenskyddsföreskrifterna, tänk på att kontrollera om det är din kommun eller länsstyrelsen som är tillsynsmyndighet över föreskrifterna.

Handläggarstödet ger övergripande tips om planering och uppföljning. Checklistornas basfrågor är de mest grundläggande frågorna som bör ställas vid tillsynen av vattenskyddsföreskrifterna. Samma fråga kan förekomma i flera checklistor, för att du inte ska missa den om du bara använder en checklista.

De fördjupande frågorna tar mer i detalj upp risker inom respektive ämnesområde, exempelvis för kemikalier, dagvatten och lantbruk. Du kan använda både basfrågor och fördjupande frågor inom detta projekt. Du kan också välja att bara använda basfrågorna och på så sätt hinna med flera kortare tillsynsbesök.

Om du enbart använder basfrågorna kommer du troligen att stöta på verksamheter som behöver en uppföljande tillsyn. Beroende på hur allvarliga brister som du hittar kan uppföljningen ske direkt med hjälp av de fördjupande frågorna eller läggas in i tillsynsplanen för de närmaste åren och då delas ut till den inspektör som bäst kan det aktuella tillsynsområdet.

I checklistorna finns i högerkanten hänvisningar till olika lagstöd. Vi har valt att inte skriva ut laghänvisning till överträdelse mot områdesskyddet (vattenskyddsföreskrifterna) då detta alltid leder till åtal.

Förberedelser inför tillsynen

Prioritering

Tillsynen kommer att se olika ut beroende på vilka resurser som kan avsättas och hur vattenskyddsområdet är utformat. Vad finns där, skog, åker, samhällen, industrier? Tillsynen påverkas även av om det finns föreskrifter och om de är aktuella och om kommunen har tillsynen över föreskrifterna.

För att komma igång är det bra att först bestämma vilket eller vilka skyddsområden som ska prioriteras. Ta gärna med dessa faktorer i avvägningen:

Att ta hänsyn till

Tillsynsmyndighet över VSO-föreskrifter
Tidigare genomförd tillsyn
Antalet anslutna hushåll till tälten
Kända verksamheter
Kända problem

Fakta finns troligen här

miljöförvaltning, länsstyrelsen
miljöförvaltning, länsstyrelsen
VA-huvudman
miljöförvaltning, kollegor
miljöförvaltning, VA-huvudman

Tänk gärna mesta möjliga miljönytta till så många som möjligt vid prioriteringen.

Läs även igenom föreskrifterna och gör en bedömning av vilka zoner ni ska ha tillsyn inom. Ibland kan det ge mer miljönytta att fokusera på primär zon i tre olika vattenskyddsområden i stället för att ta alla zoner i endast ett skyddsområde.

Beroende på vad du vet om området kan du välja olika inriktningar på tillsynen, exempelvis om det finns mycket industri, lantbruk eller skogsbruk. Med mer kunskap kan du välja att rikta tillsynen till enstaka/flera verksamheter eller till boende inom området.

Du kan genomföra tillsyn i vattenskyddsområdet även om vattenskyddföreskrifterna utgår från äldre lagstiftning eller om din kommun inte har tillsynen över föreskrifterna.

Det du då kan fokusera på är tillsynen av verksamheter och bostäder utifrån miljöbalken, samt de delar av de generella föreskrifterna om bekämpningsmedel och cisterner som berör vattenskyddsområden.

Inventering av tillsynsobjekt i ett vattenskyddsområde

Det vanliga är att du själv behöver göra en inventering av området för att få fram vilken tillsyn som behöver genomföras. Om det är länge sedan kommunen gjort tillsyn i vattenskyddsområdet kan det vara bra att göra en "ut-och-köra-tillsyn" för att kolla vad som finns och vad som har förändrats. Har du överblick över boende, mindre och större verksamheter gör en kombination av verksamhetstillsyn och "ut-och-köra-tillsyn". Lägg vid behov till tillsyn på boende. Glöm inte att kolla om länsstyrelsen har gjort eller planerar någon tillsyn i de skyddsområdena där kommunen inte har tillsynen över vattenskyddsföreskrifterna.

Här kommer nu tips på var du hittar relevant information och vad som kan vara bra att ha med sig i bilen vid de olika inspektionerna.

Ut-och-köra-tillsyn

För att förbereda en "ut-och-köra-tillsyn" är det ofta enklast att börja med att gå in i kommunens GIS-karta och söka ut vattenskyddsområdet. Växla till satellitfoto och skanna av området. Leta efter "konstigheter" på fotona som ser ut att exempelvis vara markarbeten, högar med avfall, byggen utan tillstånd, verksamheter med upplag, bekämpningar på åker, avverkningar. Jämför det du ser med vad som är tillåtet/inte-tillåtet i de olika skyddszonerna enligt skyddsföreskrifterna. Det kan även vara bra att titta på satellitfoto från olika år för att exempelvis se hur länge en skräphög har funnits eller hur en verksamhet har utvidgats.

Kontrollera också om det finns något ärende på aktuella fastigheter i ert ärendehanteringssystem utifrån det du ser på fotona. Fråga gärna kollegor och VA-bolagets dricksvattenavdelning om de känner till något om det du uppmärksammat. Ofta får du via dessa kanaler information som ger dig en ledtråd om du bör inkludera objektet på din tillsynsrunda.

Markera intressanta tillsynsobjekt på en utskriven karta och planera lämplig körväg. När du sedan ska ut, åk två. Det behövs en som kör och en som skannar av omgivningen.

Material

Material som kan vara bra att ha med under tillsynen är olika kartmaterial:

- karta med vattenskyddsområdets zonindelning
- karta med fastighetsbeteckning
- för ytvattentäkter, karta med vattendrag och dikningsföretag
- utskrifter av satellitbilder.

Det kan även vara bra att ha med:

- vattenskyddsföreskrifterna, cistern- och bekämpningsmedelsföreskrifter
- lista med kontaktuppgifter till markägare eller telefonsupport med detta från kontoret
- provtagningsutrustning, ex handskar, påsar/burkar för växtmaterial, jordprov
- lasermått/längre måttband vid kontroll av skyddsavstånd
- kamera för dokumentation.

Tillsyn av verksamheter

Ofta har en kommun kunskap om de större verksamheterna inom ett vattenskyddsområde. För att hitta mindre och nyare verksamheter skannar du kartorna enligt ovan. Kontrollera vem som äger fastigheten och kontrollera om det finns ärenden eller uppgifter på fastigheten, läs på och avgör om det är dags för tillsyn och om det passar med en vattenskyddsinriktning. Det kan också vara bra att stämma av med kollegor som jobbat länge om de vet något om fastigheten eller verksamheten.

Finns få eller inga uppgifter om verksamheten bedöm utifrån fotona om du ska ringa upp verksamheten för att få mer uppgifter eller om den ska ingå i ett körschema för en "ut-och-köra- tillsyn".

Material

Förutom ovanstående så kan det vara bra att även ha med:

- information om vad som gäller i vattenskyddsområdet riktat till verksamheter
- checklistor för tillsyn med lämplig inriktning, exempelvis kemikalier eller gödsel.

Tillsyn av fastigheter med privatbostad

Fundera på i vilken utsträckning tillsyn på privatboenden ska tas med i tillsynen. Ofta utgör boende en mindre risk än verksamheter. Fundera på om tillsynen ska ske genom utskick av information eller som ett platsbesök. Gör en granskning av kartor och satellitfoto och bedöm vilka bostäder ni vill granska på plats. Avgör vad som kan vara relevanta att titta på utifrån vattenskyddsföreskrifterna och de allmänna hänsynsreglerna.

Förslag på vad som kan vara intressant att titta på:

- parkeringsplats – läckage av diesel och oljor
- båtar – stäm av mot föreskrifterna för ytvattentäkten
- hästhållning – hantering av gödsel, förändrat antal djur på området mm
- cisterner – villatankar
- berg- och jordvärme – stäm av mot befintligt register och kontrollera att inga nya tillkommit
- ny-och tillbyggnad – kan vara lämpligt att ta vid en "ut och kör tillsyn" och då titta på eventuellt pågående byggnationer
- små avlopp- om detta inte redan ingår i ett eget tillsynsprojekt.

För att hitta adressuppgifter till boende kan det vara bra att få en lista från VA-huvudmannen.

Material

Förutom det som står här ovan så kan det vara bra att även ha med:

- information om vad som gäller i vattenskyddsområdet riktat till boende
- checklistor för tillsyn med olika inriktningar.

Påföljder

Brott mot vattenskyddsföreskrifterna ska åtalsanmälas. Bestämmelser om straff vid överträdelse av vattenskyddsföreskrifterna finns i 29 kap. miljöbalken. Där finns det flera bestämmelser som kan vara aktuella i ett vattenskyddsområde. En av de vanligaste är dock brott mot områdesskydd 29 kap 2 § 3 punkten miljöbalken.

Det kan i andra fall vara aktuellt med miljöstraffsavgifter, exempelvis vid överträdelse av bestämmelser om bekämpningsmedel och brandfarliga vätskor. Sanktionsavgifterna regleras i förordning (2012:259) om miljöstraffsavgifter. Det finns laghänvisning till dessa i högerkanten av respektive lathund. Det finns även laghänvisning i högerkanten till andra förordningar och föreskrifter som ska tillämpas i ett vattenskyddsområde.

Upptäcker du en överträdelse av vattenskyddsföreskrifterna inom ett område där länsstyrelsen är tillsynsmyndighet ska du rapportera i detta till länsstyrelsen via skane@lansstyrelsen.se.

Rapportering av projektet

För att arbetsgruppen ska kunna göra en sammanställning över var det upptäckta brister vid tillsyn inom vattenskyddsområden behöver miljöförvaltningarna återrapportera några frågor. Rapporteringen görs via två enkäter. Enkät A; fylls i efter varje inspektionstillfälle och berör den specifika inspektionen. Enkät B; berör materialet och projektet i sin helhet, den fylls endast i en gång efter att alla inspektioner avslutats. De frågor du ska rapportera in till projektet är de här nedanför.

Fler instruktioner om hur du rapporterar får du när du klickar på länken för inrapportering, länken finns i Teamskanalen "Tillsynskampanj VSO 2021" eller på Miljösamverkan Skånes webbplats: [Tillsynsprojekt april - september 2021 - Miljösamverkan Skåne \(miljosamverkanskane.se\)](https://www.miljosamverkanskane.se)

Och du, om du har besvarat basfrågorna under tillsynen så har du redan svaren för inrapporteringen!

Rapportering efter tillsyn

Fylls i efter varje inspektion

- Miljöförvaltning/miljöförbund, kontaktperson
- Vilken typ av vattentäkt har ni gjort tillsyn på?
- Vilken typ av verksamhet har besökts?
- Vilka checklistor användes vid tillsynen?
- Har länsstyrelsen tillsynen enligt vattenskyddsföreskrifterna?
- Fungerade det att utföra tillsynen utifrån generell lagstiftning?
- Har alla i verksamheten kunskap om att verksamheten ligger inom vattenskyddsarbete och vad det innebär?
- Har verksamheten tillstånds- anmälnings- eller dispensbeslut med anledning av placering inom vattenskyddsområde?
- Har verksamheten följt villkor/försiktighetsmått i givna beslut?
- Har överträdelser av vattenskyddsföreskrifterna konstaterats?
- Har överträdelser av annan lagstiftning konstaterats?
- Hur har eventuella överträdelser hanterats?

Rapportering efter projektet

Fylls i en gång per kommun när alla inspektioner är gjorda

- Miljöförvaltning/miljöförbund, kontaktperson, e-postadress
- Hur många vattenskyddsområden finns det i kommunen?

- Hur många vattenskyddsområden har fått tillsyn inom projektet?
- Hur gjordes urvalet av tillsynsobjekt?
- Har ni besökt tillsynsobjekt som ni annars inte hade valt att prioritera?
- Hur längesedan är det ni senast gjorde riktad tillsyn på vattenskyddsområden innan projektet?
- Har ni upptäckt någon miljöfarlig verksamhet som tidigare var okänd för miljöförvaltningen?
- Saknade ni något i handläggarstödet, lathundarna eller checklistorna?
- Hade ni nytta av projektets Teamskanal (för kunskap och utbyte mellan kollegor i andra kommuner)?
- Övriga synpunkter

Ytterligare vägledning

Vill du ha mer underlag för tillsyn inom vattenskyddsområde finns det flera källor till detta. Här kommer några förslag.

Allmänt

HaV:s hemsida för tillsyn inom vattenskyddsområde: <https://www.havochvatten.se/avlopp-och-dricksvatten/dricksvatten-och-vattenskydd/vattenskyddsomrade.html#h-Tillsynavvattenskyddsomrade>

Vägledningar för tillsyn inom flera områden framtagna i ett projekt mellan Miljösamverkan Skåne (MSS) och Västra Götalands (MVG): <https://miljosamverkanskane.se/vattenskydd-2010-2011/>

Kemikalier

KEMI, Vägledning om särskilt farliga kemiska produkter: <https://www.kemi.se/lagar-och-regler/regler-som-endast-galler-i-sverige/tillstand-for-sarskilt-farliga-kemiska-produkter>

Länsstyrelsens Skåne, Vägledning om Seveso: <https://www.lansstyrelsen.se/skane/miljo-och-vatten/miljofarlig-verksamhet/sevesolagen.html>

Bekämpningsmedel

HaV, Vägledning om tillstånd till användning av bekämpningsmedel: <https://www.havochvatten.se/download/18.55c45bd31543fc-f853658a67/1462256762417/rapport-2016-07-anvandning-av-bekampningsmedel.pdf>

Jordbruksverket, Vägledning om granskning av sprutjournal: <https://www2.jordbruksverket.se/download/18.490488861555274ab1e80e8c/1466062925428/ovr391.pdf>

Säkert växtskydd, Hur förvaringsutrymme för växtskyddsmedel bör vara utformade: <https://www.sakertvaxtskydd.se/hantering/fore/forvaring/>

Gödsel

HaV, Vägledning om hantering av gödsel: <https://www.havochvatten.se/data-kartor-och-rapporter/rapporter-och-andra-publikationer/publikationer/2019-12-18-hantering-av-godsel-inom-vatten-skyddsomrade-for-grundvattentakt.html>

HaV, Rapport om jordbruk och läckage av nitrat till grundvatten: <https://www.havochvatten.se/data-kartor-och-rapporter/rapporter-och-andra-publikationer/publikationer/2019-12-18-jordbruk-och-lackage-av-nitrat-till-grundvatten---naturliga-processer-odlingssystem-och-risk-for-paverkan.html>

Dagvatten

Miljösamverkan Skånes projekt om dagvattenhantering 2016–2017: <https://miljosamverkanskane.se/dagvatten-2016-2017/>

Miljösamverkan Stockholms läns handläggargrupp för tillsyn av dagvatten 2012–2014: <http://www.miljosamverkan.se/Sv/publikationer/2014/>

Fordon

Naturvårdsverket, Vägledning om uttjänta fordon: <https://www.naturvardsverket.se/Stod-i-miljoarbetet/Vagledning/Vagledning/Avfall/Producentansvar/Bilar/Uttjanta-bilar/>